

Végh Károly

„Kitárt marok” – hazajáróban

(részletek egy soha be nem fejezhető írásból...)

„Nem mondok nagyot, mikor azt mondom, hogy kerek szép Magyarországon nincs olyan falu, mint az én szülőföldem, Diós-Jenő... Talán a legjobb hasonlat, ha azt mondom: egy kitárt marok. A falu a tenyér közepén fekszik, szántóföldjei az öt ujj, az ujjak közti völgyekben a kies, berkes, csaliós rétek terülnek el, melyeken végig kígyózik a hegy aljából fakadó csörgedező patak. Hát még az erdeje. Felhőkbe nyúló szikláival, vadregényes szakadásaival, omlásaival, járható és járhatatlan völgy-katlanjaival... Gyermekemlékeim felejthetetlen édes gyönyörűségei, oly jól esik visszaemlékezni rájuk!”

(Szentgyörgyi István)

A táj, hazajáróban

Ritkulnak az ünnepek. Észrevétlenül szürkülnek el. Hazajáróban egyre jobban idegennek érzem magam. Megfordult a világ. A külső történések egyre jobban elhalványodnak és a belsők erősödnek fel. Az emberi arcok elmosódnak, a tájak elszürkülnek, az események önálló életre kelnek. Elszakadnak a tárgyaktól, az időtől. Más-más időben bukkannak fel emlékezetemben. Felnagyítódnak lényegtelennek tűnő események, és eltűnnek nem is tudom hová a lényegesek. Az idő múlásával ez egyre inkább így van. Megpróbálok rendet teremteni köztük. Erre jó a fehér papír. Hazajáróban újabbak és újabbak jönnek elő.

Nógrád. Nekem elsősorban nem egy megye, nem egy falu, hanem egy tájegység. A Börzsöny, a Cserhát, Diósjenő; az emberek, az emberek viselkedése, mentalitása. Ahogy távolodunk térben ettől a helytől, ahol ez kezd megváltozni, nálam ott van ennek a tájnak a vége. Ahol már másképp gondolkodnak, másképp viselkednek. Önálló világ ez. Régen még azt is gondoltam, hogy kemény, láthatatlan fal veszi körül. Szerettem volna kitörni belőle. Ma már úgy gondolom, hogy inkább védett, körülölelt. Ölelésébe járok haza?

A falu

Hozzánk a faluba csak az tért be, akinek itt dolga volt. Átutazni csak vonaton lehetett, a bekötőút ma is tisztas távolban tartja a véletlenül betérőket. Elmenni is csak az ment el innen, aki erre kényszerült. Mikor a föld, az erdő már nem adott elég munkát és lehetőséget a megélhetésre. Hajnalban még sötétben utazni a gyárba, este sötétben haza. Több órát naponta. Tanulni én is így jártam el. A füstös vonaton télen a padlón papírt gyújtottunk, hogy egy kicsit melegdjünk, nyáron a korom bebújt ingünk alá is, izzadt testünkhöz tapadt.

A házakat a Börzsöny védte a nyugati szelektől. Azok egyre közelebb húzódtak hozzá. A hegyek megdobták a felhőket, a szelet, s azok csak a falu másik oldalán huppantak le. A felvégen azok laktak, akik leginkább az erdőből éltek, a favágók, az erdei munkások, a vadászok, a csemetézők, a fűrésztelep dolgozói, a rakodómunkások és a rőzsét, gombát, szedret szedő cigányok. Kocsmába sem jártak le az alvégre, mindig ott ültek a Havas-félében, ahonnan a hegyek csak egy karnyújtásnyira voltak.

A falu két temploma körül a módosabbak laktak, feljebb a reformátusok, lent a katolikusok. Keletre aztán megnyílt a világ. Ha felkapaszkodtunk a Závoy-nyergbe, vagy a Kőszirtre, négy-öt távoli falut is láthattunk és a Cserhátot, amely nem vonzott bennünket. Nekünk ott volt a Börzsöny, máig kiismerhetetlen, vad, kemény hegyeivel. Ez volt a miénk, a nekünk való. Már büszkeségből sem kirándultunk az ettől kisebb hegyekbe. Messziről, fentről néztünk le rájuk. Tartást is adott ez nekünk, valami büszkeségfélét. Senkinek sem mondtuk, csak mi tudtuk ezt. De keletre a falu lábánál ott volt a tó, ahová tiltott horgászatokra lehetett menni és tiltott fürdésekre. Szárcsákkal, gólyákkal, vadlibákkal teli nádas. És sok hal.

Északra a szőlődömb pincesorral, a temetővel. Odébb szőlő, málna, dió, gesztenye.

Délre már megakasztotta a nézést a nógrádi vár, amely hirtelen, kúposan bújtt elő a földből, hegyesen maga fölé tartva a felrobbantott lőportorony csonka maradványát.

A kör bezárult. A gyermekkori táj eddig tartott.

A falut egy patak szeli ketté. Sokáig őrizgettünk egy régi térképet, amit nem tudom, hogy miért, üvegre festettek. A száz, kétszáz évvel ezelőtti falu volt rajta. Ahogy a víz lezúdult a hegyekből, kacskaringósan utat vágott magának, úgy épültek melléje a házak. A patakban libák fürödtek, ősszel hordók álltak benne, dézsák, hogy megduzzadjanak. Több helyen kövekből gátat építettek, itt összegyűlt a víz és fürödni lehetett, az asszonyok pedig sulykolták a szennyes ruhát. Gyakran találtunk „aludt” köveket, melyekkel kékes-szürkén lehetett rajzolni a házak falára. Télen mikor befagyott, az egész falu gyermekserege ott csúszkált rajta. Irigyeltük azokat, akinek olyan csizmájuk vagy bakancsuk volt, amelynek a sarkára patkó volt szegezve és ezzel „kacarta” a jeget. Fahidak vezettek át rajta.

A víz a hegyi forrásokból jön – ma már egyre kevesebb –, leginkább Zsibakból, amely nevezetes forrás. Jód tartalmával barnára festette a környező köveket, a forráshoz tett favályút. Gyógyhatása kétségtelen, de máig kihasználatlan. A valamikori tengerfenék itt felgyűrődött. Olyan sziklák vannak itt, amelyek szinte csak megkövesedett tengeri csigákból, kagylókból áll. A falu vezetése mindig tervezte, hogy bevezeti a vizét, de a terv, terv maradt.

A táj és az ember idővel hasonul egymáshoz. Egymáshoz csiszolódnak mint patakban a kövek. Az alföldi emberekben a végtelen nyitottságot fedeztem fel, míg az itt élőkben a zártságot, a keménységet. Talán a szél, a hó tette keményebbé az arcokat, a szívós, agyagos, köves, szántásnak ellenálló föld? Ki tudja? Csak a burkot nehéz feltörni, alatta igaz emberekre találunk.

A szegénység

A szegénység nem nyomor formájában volt velünk. Tisztes szegénység volt ez. Feltűnően gazdag senki sem volt a faluban. A föld köves és agyagos, az ipar távol. A falu szegényei a felvégi muzsikos cigányok és néhány, az élet szélére sodródott lumpen család. Koldusra nem is emlékszem. A cigányoknak mindenki adott használt ruhát, ha kellett ételt. Ők „megmuzsikáltak” nénapodon, vagy gombát hoztak az erdőből. Nagyobb csetepaté sohasem alakult ki közöttük és a falusi emberek között. Lopások is alig történtek. Mindenki élte a maga életét.

A szőlődomb tele volt ültetve gyümölcsfákkal. Körülkerítve nem voltak. Bátran oda lehetett állni, enni belőle. Ha jött a gazda köszönni kellett, nem elfutni. Csak elvinni nem volt szabad a gyümölcsöt.

Gyermekkoromban egy ilyen cseresznyefára másztunk fel egy pesti diák barátommal. Megjött a gazda, mi fenn a fán csücsültünk. Nekilátott a fa alatt lucernát sarlózni a nyulaknak a hátikosarába. Mikor végzett, felszól nekünk: – Fiatalurak, ha meg nem sértem, nem szednének az asszonyoknak egy kicsit? – és nyújtja fel a sapkáját. Barátom szólni nem tudott ámulatában. Magában már azt fontolgatta, hogy melyik felén ugorjon le a fáról és eredjen futásnak. Csak a nyugodtságom tartotta vissza őt.

Én András bácsit láttam a legszegényebbnek a faluban. Utolsó volt aki fehér gatyát hordott, mezítláb járt. Ott lakott a „kultúrkert” alatt, nádfedeles háza már majdnem rádőlt. Különösen mióta a felesége meghalt. Kicsit dadogott, de mikor a verseit kezdte fújni, megindult szépen a szavajárása. Befelé élt már, a mezőn is inkább a virágokat és a madarakat nézte, mint a munkát. Mielőtt végleg rászakadt volna a háza, a falu vezetői elhelyezték egy szociális otthonba. Utolsó vasárnap felöltözött a legjobb ruhájába, elment a templomba. Ott a paptól illendően szót kért, és versben köszönt el a gyülekezettől. Mikor évekre rá megkerestem, egyedül ült kint a parkban. Egyre jobban dadogott, verseit magának mondta, és szorgalmasan jegyezte őket kockás füzetébe:

Erdők közelében lakom,
Ha kakukk szól, ide hallom.
Fülemüle olykor-olykor,
Idezenél a bokorból.

Versfaragó ember sok élt a faluban. Ha halottja volt a falunak, vigasztaló énekeket írtak, melyeket a virrasztóknak olvastak fel a koporsó mellett. A vers a dal itt a szegény emberé volt leginkább.

E vidékről, már az én emlékezetemből való történet: Az író-olvasó találkozáson a meghívott költő alig mondta el egyik versét, mikor egy nagybajuszú atyámfia felállt, megpödörte a bajuszát. – Az semmi, mondta. Benyúlt a zsebébe, elővette saját verseit és hosszasan olvasta őket.

Volly István Misztótfalusi kiadású Vőfélykönyvében Diósjenőn jegyezte fel ezt a szép gyertyástáncot:

Mikor a menyasszonyt fektetni viszik,
Akkor a vőlegényt pokolra vetik.
Hej, pártám, pártám, gyöngyös koszorúm,
Majd szögre akasztlak édes hajfonóm.

Már két szál gyertya ég, mindnyájan látjátok,
Hogy Atya-Fiúisten van, azt ti is valljátok,
Azért az Istentől áldást kérek rátok,
Végre az egeket örökökül bírjátok!

Első gyertyát gyűjtöm az Atya nevében,
Aki teremtette őket az életbe,
Vigye is fel őket az egek egébe,
Ezeket kívánom szívesen!

A három szál gyertya szépen világít már,
Szerlembbe esett ez a szép hitves pár,
Az Úrnak áldása legyen ott, ahol jár,
Jöjjön mindnyájunkra sok szép tél, tavasz, nyár!

Csoszogi az öreg suszter esete gyakran megtörtént velünk is. Ott lakott a Peceparton. Ő olyan cipő foltozását is elvállalta, amiről magunk sem gondoltuk volna, hogy egyszer még hordani lehet. Mindig sürgős volt a javítás, mert másik nemigen volt. Meg kellett hát várni. Gyakran ránézett amikor fizetésről volt szó, s csak annyit mondott: majd legközelebb. Egy ilyen utunk alkalmával a falu másik cipésze ránk kiáltott, hogy hová megyünk? Mondtuk, hogy az öreghez. De hisz ő is cipész, adjuk csak oda neki. Nem mertünk ellentmondani, de otthon volt mit hallgatni. Alaposan megkérte az árát és csak nagysokára készült el. Ezután már a fél falut megkerülve mentünk az öreghez, nehogy újból ránk kiálthasson.

A festészet

Gombaszögi úr a klasszikus csavargók közé tartozott. Valaha polgári életet élhetett – ez kitűnt szavaiból – azt mesélték, hogy szép háza van Balassagyarmaton. Fejét hatalmas fehér szakál lengte körül és mérhetetlenül büszke. Nagy ellensége lehetett a tiszta víz, a szappan; legtöbbször kerékpáron járta a vidéket, hatalmas batyukat akasztva rá. Ott aludt, ahol az este érte. Nem volt ritka, hogy szakállában szalmaszál is díszelgett.

Hozzánk gyakran betért, mert nagyapának valamikor valamilyen ügynöki munkát végzett. Hatalmas darab avas szalonát megevett rengeteg sóval és hagymával, amit állítása szerint igen szeretett. És ha volt, borocskát is rá. Batyujából gyakran előhalászott egy összerakható festőállványt, amit aztán a legfeltűnőbb helyre állított fel, hogy lehetőleg mindenki lássa és csodálja őt, amikor fest. Ilyenkor magyarázott is a falu népének. Emelkedetten, felsőbbrendűen, azok meg nevettek a háta mögött. Képeit megpróbálta eladni, elcserélni, de a faluban nemigen talált vevőt rá. Egy képpel, ha jól emlékszem egy használt nagykabát ellenértékeként megajándékozott bennünket. Az alkotás olyan penetráns büzt

árasztott – csak az Isten tudta, hogy milyen festéket használt –, hogy először a padlásra került, majd onnan a gazdasági udvarra, a szénapadlásra. A festészet, a festő fogalma sokáig az ő nevéhez kötődött. Ezt csak halványítani tudta a csendes, szerény Barabás Gizella, aki gyakran megfordult a faluban. Velünk szemben festette le Marton bácsit és feleségét népviseletben. Finom, szelíden megfestett akverellek kerültek ki a kezéből.

A nyolcszázas évek elején élt a faluban egy bizonyos Fagyasné, akit istenfélő volta ellenére mindenki boszorkánynak tartott. Ha elapadt, vagy véres lett egy tehén teje, azt ő szoptatta meg a kígyóval a réten, mások látták, hogy a rétekről és a földekről lepedővel szedi fel a harmatot, hogy természetlenné tegye másnak a földjét. Sebes lábait állandóan rongyba bugyolálta, a rossz nyelvek szerint azért, hogy a népek ne lássák, hogy olyan szőrös mint a boszorkányé. Hát ennek az asszonynak a fiát piktor Gergőnek hívták, mert csodaszép fákat, virágokat, állatokat tudott festeni. Mindenki bámulta, még a „kaputos” emberek is. Mi lett volna belőle, ha még tanulhatott volna is?

És ha már a piktorság egy külön fejezetet, egy külön „hazajárást” kapott, feljegyzem, hogy Mányoki János tudós prédikátor 1712-1728-ig volt a falu református papja, az egyházmegye első esperese. Huszonegy gyülekezet tartozott hozzá. Fia Mányoki Ádám többször meglátogatta édesapját Diósjenőn.

A kultúra

Diósjenő. A régi kultúrház. (Kodály mennyire nem szerette a kultúr szót, a kultúrembert, a kultúr nemzetet, mert felsőbbrendűséget takart, más lenézését.) De mi csak a „kultúrba” járunk, amely valaha kastély volt, vagy inkább kuria a falu közepén. A kastély a hegyek alatt áll ma is, hivalkodóan és gögösen elkülönülve. Ma szociális foglalkoztató intézet.

A kultúrnak szép lakótornya volt, nyikorgó falépcsővel. Később iskola is működött itt, magam is jártam oda. Szintenként egy-egy osztály. Valószínűleg azért kellett lebontani az ötvenes évek végén, mert a régi, úri rendszer jelképe lehetett. Ráfogták, hogy életveszélyes. Lebontották a tetejét, falait átütötték, árkádos folyosóját megszüntették és egy modern, jellegtelen ipari üzemet létesítettek belőle.

Ica néni lemezei hatalmas tölcseres hangszórókon vasárnap teleharsogták a falut. Magyarnóták, érzelmes operett dalok. Szívküldi-szívnek. Mindenki az utcán sétált, talán május volt (mert májusban mindenki nagyon szerelmes...), talán nyár. Délután, mert délelőtt legtöbbször a templomba mentek, csak délután rajzoltak ki az emberek. A házak előtt a padokon ültek, hallgatták a dalokat.

A Néprajzi Múzeumban hatalmas fotó látható: Diósjenő. A református templomból jönnek ki az emberek népviseletben. Még a régi házak, a patak partján a topolyafák. Ezekből a fákból emlékszem egyszer sokat kidöntött a vihar. Félelmetes volt a látvány is. Hatalmas gyökerük kifordult a földből, házakra, villanyoszlopokra dőltek, mint óriásira nőtt gyufaszálak.

A kultúrkertben is égigérő fák voltak, fenyő, hárs, a régi park maradványai, és az utcával párhuzamosan tekepálya. A férfiak korszából sört ittak és filléres alapon játszottak. Néhány kiváltságos gyerek – én sohasem – a bábukat állígtatták, és visszagurították az elakadó golyókat. Néhány fillér járt nekik ezért. Komoly kereset.

A parkban hatalmas gesztenyefák voltak. A gesztenyéket mindig az iskolások gyűjtötték össze. Ma sem tudom, hogy mire használták fel.

Első emlékem a nagyteremben az ütemes taps. Édesapámmal voltam. Felálltunk, fáradt sűrű arcok: – Éljen Rákosi, éljen Rákosi! Mosolytalan szemek. Majd kínai vendégek, hatalmas fekete csajkán. Barátsági nagygyűlés. Érthetetlen és csodálatos hieroglifák az autogram kérőknek, majd futottunk a kocsik után, melyek hatalmas port kavartak a kövesúton.

Ekkor mázolták fel Hann bácsi deszkakerítésére: „Nem tűrjük a kétlakiakat!” Sokáig nem tudtam, hogy kik azok a kétlakiak. Hát Hann bácsi az volt, mert két felől is húzott jövedelmet. A vasúttól, ahol talán bakter volt, és a földből is, mert ő nem ment be a tsz-be. Pár holdját a két tehénével művelte. Valakinek sehogyan sem illett bele a jövőképebe. Azt is mondogatták, hogy ezeket a feliratokat idegen emberek mázolták fel éjszakánként, nem helybéliek. De lefesteni, lemosni akkor senki sem merte. Csönd vonult a falura, mindenki csak hallgatott.

A bálókba, azokba nem lehetett beleszólni. Először cigányzene húzta a talpalávalót, majd később a fiatalok átvették a hatalmat. Lampek bácsi, az állomásfőnök mandolinon játszott, Bolgár Józsi tangóharmonikán, Móricz Emil dobolt, a kis Jugó pisztonon játszott. Én csellón próbáltam az ütemet követni. Büszke voltam rá, mert alig tizenévesen már egy egész korsó sört kaptam, amit persze egész estére beosztottam. Éjfélkor az udvaron menetrendszerűen elcsattantak a pofonok, amúgy legényesen. Hozzá tartozott az esthez. A teremben körben ültek a lányos anyák és árgus szemmel figyelték lányuk minden mozdulatát. Előfordult, hogy egy felbőszült mama a terem közepén néhány pofonnal utasította rendre leányát, mert nem illő módon táncolt. A lázadó fiatalság szerény, falusi megmozdulásai voltak ezek.

Tánciskola is működött itt. Nekem M. Mari jutott páru, akinek csak a derekáig értem. De azért csak szaporáztuk valahogy.

Később ebben a teremben állították fel egy nagy zárható fadobozban a falu első televízióját. A belépő ötven fillér volt, és legtöbbször ha le szerettünk volna ülni, széket is kellett vinni.

A legnagyobb ünnepek közé a színházi bemutatók tartoztak. A műkedvelő társulat Ica néni vezényletével hónapokig készült az előadásra, amit aztán többször be kellett mutatni, mert akkora igény mutatkozott rá. Házilag készültek a díszletek, a ruhák közül is csak néhány volt a kölcsönzökből. Csiky Gergely: Nagymama, Urbán Ernő: Uborkafa, – ami hirtelen eszembe jut. Nagyon tehetséges, meggyőző „színészek” kerültek a színpadra. Én a zenekarban játszottam, mi kísértük az énekes, zenés darabokat. A bemutatók igazi örömnépek voltak. Az egész falu ünnepelt.

A környező falvakba Nógrádba, Tolmácsra, lovaskocsikon mentünk vendégszeretelpeni. Vittük a díszleteket, a jelmezeket. Egy ilyen alkalommal szívtam el egy kocsmában vásárolt negyven filléres Csongor-szivart. Alig tudtam végigjátszani az előadást, olyan rosszul lettem tőle.

Szüleim a háború után bábéelőadásokkal járták a környéket. A belépőt természetben – tojással, kukoricával – lehetett megfizetni. A bábozás később végigkísérte gyermekéveinket. Minden falusi ünnepségen fel lehetett lépni, csak úgy, mint édesapám által szerve-

zett szimfónikus zenekarral. A jó mindig győzött, a gonosz elnyerte méltó jutalmát. Ezek igazi ünnepek voltak, egy kicsit feledtették a falra mázolt feliratokat, a szervezkedéseket, a padlássöpréseket, a tagosításkori pofonokat. Nagyon össze tudott tartani a falu ha kellett, és nagyon szétesni, magára maradni, ha tőle idegen gondolatokat, cselekvéseket erőltettek rá. Csak hát idővel egyre gyengült az összetartó erő.

Egy napon, mikor a régi kultúrt eladták üzemnek, fel kellett építeni az újat. A falu apaja-nagyja ott szorgoskodott az építkezésen. Annyian voltunk, hogy alig fértünk el egymástól. Akkor még hitték, akkor még azt hittük, hogy magunknak építjük. Ma már a község vezetésének a fenntartása, a létezése is teher. Pedig ha újból megkérnénk a dadogós Sz. Imrét, hogy szedje a jegyeket úgy mint harminc évvel ezelőtt, talán még meg is tenné.

Az eklézsia

Az erdő, a börszöny rengetege mindig menedéket adott. Így volt ez a tatár, a török idejében, bár Diósjenő népe református lelkészükkel az élen, behódolt a töröknek, adót fizetett, ezzel megmentve a falu népét a pusztulástól. Amikor Nógrád vára 1544-ben török kézre került, Diósjenő is hódoltsági terület lett. A váci püspök is elemenkült, és csak 142 év múlva lesz Vácnak új püspöke.

Marosi András református lelkész tárgyal a törökkel és a falu népe megmenekül. De a hegyek annál inkább bujdosók tanyájává válik Rákóczi szabadságharcának bukása után. A spanyol örökösödési háborúba a környéken is fogdossák a katonákat. Az adókat megemelik, hogy a török pusztítások sebeit begyógyítsák. Fizetni nem tud a paraszt, katona nem akar lenni, hát irány a hegyek, ahonnan estéenként lopva hazatérhet. Az anyakönyvek tanúsítják, hogy a bujdosó jelző még évszázadokig megmaradt ezen a vidéken.

A református gyülekezet minden időben erősnek mutatkozott. Befogadja Déry István lelkészt, akit Vác polgárai üldöznek el hitéért. De jól is jött éppen, mert szegény Bélis Istvánt családjával együtt a pestis elvitte, miután majdnem az egész falut eltemette már.

A templomot az ellenreformáció idején kisebbségben lévő katolikusok akarják megszerelni, de azt semmi pénzért át nem adnák a „pápastáknak”. A lelkészt még el is raboltatja és tömlöcbe vetteti a váci püspök. „...1731-ik esztendőben tiszt. Pásztóhai Istvánon ez történt: Hogy Juniusnak elein, a Buda ferdőbe mentében, a Nógrádi kertek között az úton, az oda való Plébános által az úton megfogadtatott és Vátzra vitetvén a Püspök parantsolattyaából, tömlöczre vetetett és egész Novemberig tartatott ott fogságban.” Így nem sikerült Diósjenőt árva gyülekezetté tenni. A nógrádi plébános még ma is tartozik egy ló árával, melyet a pap elfogatásakor magának megtartott.

A falu közepén folyó patak gyakran megáradt. A patak partján lévő iskola falai eláztak, használhatatlanná vált. A lelkész szomszédságában vásároltak új telket, és 1830-as években el is készült az új iskola és a tanítói lakás. Nem volt könnyű dolog az építkezés akkor sem, mert a jegyzőkönyv ezt a bejegyzést tartalmazza: „Midőn én alol trott, a kőművest arra ösztönöztem s erőltem, hogy az oskola ház falát legalább 1 schukkal fellyebb rakja, ekkor a kőműves bort hordatott az előljáróknak s borítással vesztegesse őket, hogy az akaratomnak ellent áljanak s az ő részén legyenek. Leginkább Drégeli Mihály, Szabó

András, és Géczy János pártolták a köművest ezt mondván: jobban tudjuk mi, hogy kell építeni, hiszen úgymond ha még a mester gerendák fel rakattatnak majd a templomtetejével mérkődzik az oskola teteje. Ezen ellentállás és makacs nyilvánítás után én azonnal azon nyilatkozatot tevém, miszerint én tüstént beírom a kegyelmekek neveit a jegyzőkönyvbe, hogy az utódok is jegyzőkönyvileg lássák s tudhassák, kik az okai annak, hogy az oskola ház fala oly alacsonyra rakatott?

Leírta Nagy Mihály mk lelkipásztor május 26-án 1830."

Szegénynek igaza lett. Az új oskola csak harminc évig állt. Elvizesedett, 1861-ben ismét újat kellett építeni. Drégeli Mihály uramnak lelkiismeretfurdalása lehetett, mert nagylelkű felajánlásáról így ír a krónika: „1834-dik évi Junius 25-kén presbiteriális gyűlés tartattaván: Drégeli Mihály valamint az előtt már több ízben úgy most is illy nyilatkozatot tett a presbiterek előtt: Uraim! u.m. én ma holnap meghalok, azt mondom kelmeteknek, hogy én az én portámat az Eklézsiának hagyom, – míg özvegyem él, lakjék benne, de annak halála után legyen az Eklézsiáé, oda építsen új iskolát, mert a mostani soha sem lesz jó oskola. Az öreghegyi szőlőmet is az Eklézsiának hagyom. Ezen többször tett nyilatkozatot beírta Nagy Mihály mk lelkész, melynek hitelességét az illető elöljárók hittel is tanúsíthatják.”

Nagy Mihály építette az iskola után a ma is álló lelkészlakást 1850-ben, amely már műemlék, majd 1858-ban új templomtornyot. Fia, Nagy Gedeon a pápai kollégiumban Petőfi Sándor iskolatársa volt. Barátság fűzte össze őket. Egy alkalommal a költő saját versét akarta egy iskolai ünnepségen elmondani, de nadrágja rongyos volt, hát Gida kölcsönzött neki egyet. 48-ban nem csoda, hogy így ír haza édesapjának: „Én beállok katonának!” Ott volt a világosi fegyverletételnél. Aztán a kiegyezés híve lett. Meg is kapta a Ferenc József lovagja érdemrendet, állítólag, egyetlen a magyar református lelkészek között. Temetésekor a diósjeneiek a kitüntetését a szíve fölé helyezték.

Ha már a lelkészeknél vagyunk, feltétlenül meg kell említeni Kóczán Mórt, aki kisegítő szolgálatra jött Diósjenőre. Szikár, igen erős ember volt, ő lett az első magyar világbajnok gerelyvetésben. Ő mesélte, hogy a parókia udvarán rosszul elhajított gerely áttörte a templom ablakait és az úrasztala elé esett. Az asztagolásnál használt hosszú létrát emelgette edzés közben.

Baranyi Károly lelkész uramról az a fáma járta, hogy prédikációjára hétfőtől szombatig készült, és azt hangosan mondogatta a parókia kertjének méhesében. Hangja messzire szólt, a „vasárnapi leckét” fenn a karzaton a legények előre suttozták egymásnak.

A második világháború elvitte a református templom két harangját is. A pénznek nem volt értéke, ezért tűzifát adtak 46-ban az új harangokért. Azóta is mondogatják, hogy a toronyban „faharangok” szólnak.

A rebellis nép

Ez a vidék nem tanította meg hajolni a derekat. Jöhetett úr, katona, süvegelés csak tiszteletből járt, alázatból csak nagyon ritkán. A hegyek a szirtek is erre tanították az embert: büszkén állni, dacolni. Ha minden kötél szakadt, ott volt az erdő. Oda aztán mehettek utána.

A negyvennyolcas szabadságharcba Diósjenő is küldött katonákat. Szentgyörgyi István írja: „Az >Öreg szőlőhegy< végében, a pincesorok aljába toborzó verbunkos huszárok csapra ütött hordó mellett táncoltak, ittak és énekelték:

Gyere pajtás katonának,
Jobb dolgod lesz, mint apádnak.
Se nem kaszálsz, se nem kapálsz,
Csak a kaszárnnyában sétálsz.

Paroláztak a diósjenői délceg legényekkel, ki a parolát elfogadta, veres csákót nyomtak a fejére, katona lett. Mint báméskodó gyermeknek, tréfából az én fejemre is nyomott egy huszár veres csákót, örültem neki, azt gondoltam, nekem adja, de bizony visszavette, sírtam is utána.”

A faluból harmincnyolc honvéd rukkolt be. A hagyomány szerint a diósjeneiek ugyancsak kitüntek vitézségükkel. (Ennek emlékére engedélyezték később a leventeoktatás idején a vörös sapka viselését.)

Nem értette még ő, csak látta a forradalmat, ahogy a nép kitódul az utcára. Ma jd hallotta, hogy éjszakánként lerongyolódott idegenek kopogtatnak be szállásért, a gazdaasszony étellel kínálja őket, ellátja sebüket, a gazda pedig hajnalban suttyomban elvezeti őket, ki a hegyekbe, oda ahová régen a rabló lovagok is várat építettek: Kámor-, Cseh-, Cigány várat. Másnap zajosan csörtető, idegenül beszélő katonák fésülték át a falut. Bujdosók után kutattak. Voltak akiket elfogtak, az elenség ruhájába öltöztették és büntetésből vitték az olaszok ellen harcolni.

A szabadság reményének vége: Kosuth száműzetésben. A falu tiszteletbeli bírójának fogadja. Az erről szóló okiratot, melyet Kossuth-bankókkal együtt a templom tornyába rejtettek, 1992-ben a templom tornyának javításakor meg is találják. Halálakor feketébe öltözött a templom, úgy siratták.

A „rebellió” a patak parton, nem messze a templomtól a Pintyurka csárdában is kitör néha. A hangoskodás, az éneklés zavarja az istentisztelet áhítatát. Rendelet születik hát, amit az „Elegyes Rendtartások” közé be is vezetnek: *„Vármegye rendelése szerént Szent Mihály Napjától fogva Sz. György Napig estveli nyolc óraker harangozás által jel adatik a korts-mákból s más mulató házakból való hazatakarodásra.”* Úgy látszik, hogy a harangkondításra nem mindenkinek támadt kedve a hazatakarodásra, mert – és ezt már nem a nagykönyv, hanem csak a fáma tartja –, az eklézsia egyszerűen lebontatta a Pintyurka csárdát. Ne zavarja a hívő ember csendjét.

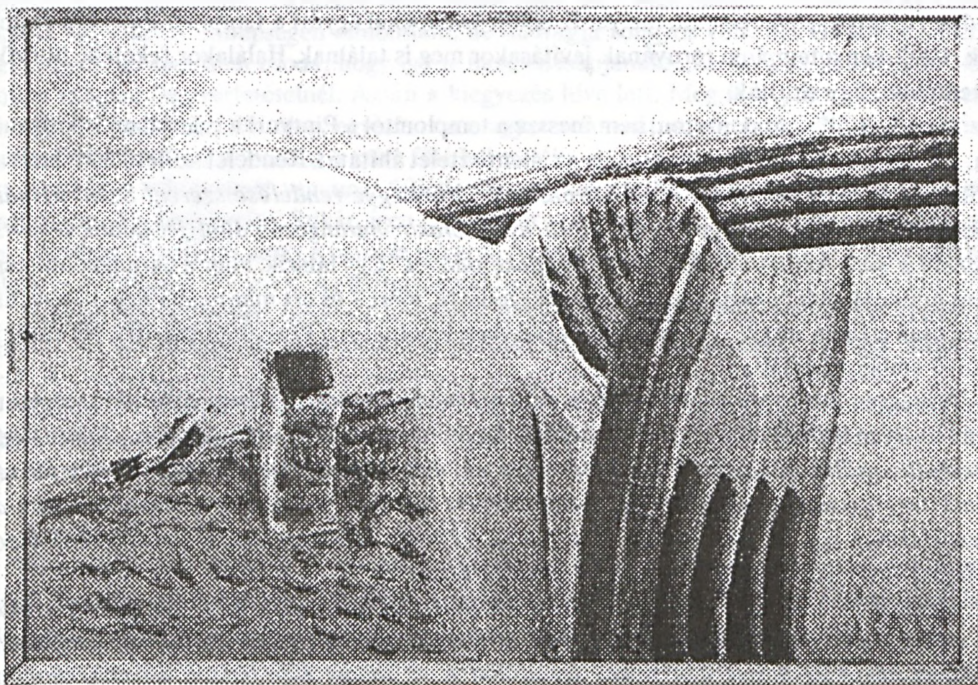
A megrendszabályozás, ha kellett a múlt század harmincas éveiben pálcával is megesett. Számos ilyen történetet jegyez fel a krónika. Egyet idemásolok tanulságképpen. *„Julius 6-án Presbiális gyűlés tartarván; Viski János mint aki éjszakának idején Serföző István feleségénél megfogattatott, előállítarván, cselekedetéért kérdésre vonanaton – tagadta ugyan, de menyetskével egy nyomon nem beszélt, Serföző István edes atya pedig feleségestől bizonyította, hogy valósággal bent volt a menyetskénél.*

Mivel több hivatásra is Viski János a Presbitérium színe előtt meg nem jelent, s most is erővel fogattatam meg, azonban a vád bém bizonyítaton. 24 pálcza ütésekkel büntetetett. S mivel mikor az ütések alól felkelt így szólott s. v.: többet nem baszok esvélig, ujonnan megfogattatott és vakmerőségéért 13 ütésekkel büntetetett.”

Hát ennyit az országos és helyi rebellikóról.

Kitárt marok

Az egyre ritkuló hazlátogatások alatt az arcokat nézem. Barátom gyereke lehet, a vonások ismerősek. Engem is így néznek már, főleg az öregek, a ház előtt a padon ülve. Harangoznak, kezükkel takarják a napot. Meg kell állni, köszönni, kérdéseikre válaszolni. A pincesoron az öregek is így ülnek sorban, talán már boroscát sem isznak, várják, hogy valaki arra tévedjen, akit megkínálhatnak. Hát veled mi van? – kérdezik. Mesélj! Testüket még melegíti a nap. Kalap, fekete mellény, kötény. Az idő lelassul. Legtöbbször ők mesélnek, és akikre emlékszünk még: Csirok Sanyi bácsi, az önkéntes tűzoltó, a csontkovács, akihez még az orvos is elküldte a betegeit akiken nem tudott segíteni, Alcsák bácsi, aki a legcsodáltosabb titkos szelencéket, agancsfajú botokat, hatalmas pipaszárat tudta faragni és madarakkal, virágokkal telefesteni, Géczi András bácsi dadogó versvagyódásaival, a csodavesszővel források után kutató kőműves, a cigányprímás Kiss Ernő, aki a ház homlokzatára kottát festett, Ica néni, a villanyszámlás, aki színdarabokat tanított be. Hazajáróban... Mind ott vannak ebben a kitárt marokban.

Lóránt János festménye